

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ГОЛОВНИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Н.А. Басюк

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Педагогическое общение выступает как способ осуществления педагогической деятельности и реализации ее социальных целей благодаря коммуникативной культуре педагога. Собственной коммуникативной культурой педагог высшей школы формирует в студентов те личностные качества и коммуникативные умения, которые, трансформируясь, образуют и их культуру общения. Это даст возможность в перспективе значительно повысить культуру общения будущих специалистов. Высокий уровень сформированности коммуникативной культуры педагога будет способствовать налаживанию эффективного педагогического общения с воспитанниками на основании знаний про этику общения, педагогический такт и мастерство.

В статье рассматривается проблема роли и места коммуникативной культуры педагога высшей школы в процессе профессионально-педагогической подготовки будущих специалистов. Осуществляется теоретический анализ понятия «коммуникативная культура» педагога высшей школы как главного аспекта педагогического общения, содержания ее компонентов.

Ключевые слова: коммуникативная культура педагога, высшая школа, педагогическое общение, коммуникативные установки, коммуникативные знания, коммуникативные умения.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку вищої школи в Україні актуальною є проблема формування фахової комунікативної культури педагога, оскільки розв'язання професійних завдань повністю знаходиться в площині комунікації й реалізується шляхом комунікативної взаємодії. Відповідно зростає рівень вимог до комунікативної культури як основного фактора, що забезпечує викладачу високий професійний рівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема спілкування і культури педагогічної комунікації залишається предметом наукових досліджень О. Абдуліної, І. Беха, О. Єлканова, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, В. Москальця, Т. Ольховецької, Л. Савенкової та ін. Зокрема, у працях І. Вегерчука, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Подгурецького, Т. Яценка розкривається структура та показники комунікативної культури вчителя загальноосвітньої школи. Вчений І. Зязюн пов'язує комунікативну культуру з поняттям «педагогічна культура» і розкриває принципи спілкування учителя з учнями, які будуються на гуманістичних засадах. Дослідники Т. Ольховецька та С. Ольховецький розглядають комунікативні уміння як основу системи формування фахової комунікативної культури вчителя. Як бачимо, проблема комунікативної культури у психолого-педагогічній літературі розглядається у

різних аспектах. Однак поза увагою дослідників залишаються аспекти комплексного підходу до вивчення проблеми формування комунікативної культури педагога вищої школи.

Мета статті. Мета нашого дослідження полягає у здійсненні теоретичного аналізу поняття «комунікативна культура» педагога, у розкритті змісту його компонентів.

Виклад основного матеріалу. Поняття “комунікативна культура” з’явилося на початку 90-х років XX століття, коли у дослідженнях з проблем педагогічного спілкування почав вирізнятися культурологічний аспект комунікації. Комунікативна культура викладача, педагога розглядається як компонент його педагогічної культури, як особистісний компонент професійної майстерності.

Готовність дотримуватися норм і принципів комунікативної культури проявляється в умінні викладача вирішувати комплекс педагогічних проблем; у створенні нормативів поведінки в студентському і педагогічному колективах; у готовності до співробітництва зі студентами і їхніми батьками, колегами; в емоційній контактності, яка проявляється в чуйності, в співпереживанні; у високому рівні емоційної стабільності; педагогічній толерантності в різних конфліктних ситуаціях.

На думку В. Кан-Каліка [2, с.45], комунікативна культура виражається в умінні установлювати гуманістичні, особистісно-орієнтовані взаємовідносини зі студентами та колегами, що передбачає наявність у педагога наступних якостей:

- орієнтацію на позитивні, сильні сторони, значимість та уважність до іншої людини;
- здатність до розуміння та врахування емоційного стану іншого;
- вміння мотивувати людей на досягнення поставленої мети;
- повагу до самого себе, знання своїх переваг, уміння використовувати їх у власній діяльності;
- силу характеру, якості лідера та здатність зацікавити.

Дослідниця Т. Чмут зміст комунікативної культури зображає у вигляді такої формули:

$$KKП = КУ + З + У,$$

де ККП - комунікативна культура педагога;

КУ - його комунікативні установки (I);

З - знання про комунікативну культуру(II), тобто знання:

а) психолого педагогічних закономірностей спілкування;

б) етики спілкування;

в) теорії загальної і педагогічної комунікації;

У - комунікативні уміння (III) [1].

Таким чином, комунікативну культуру педагога можна уявити як складний соціально-педагогічний феномен, що складається з декількох взаємопов'язаних компонентів (комунікативні установки, знання, комунікативні вміння, які реалізуються при певних умовах і залежать від зовнішніх умов і внутрішніх чинників).

Комунікативні установки визначаються як готовність особистості до певних дій, до спілкування і мають відповідну мотивацію. Відомий грузинський психолог Д. Узнадзе зазначив, що особистість, мобілізуючи свої психічні ресурси, створює настанови до дії.

В. Кан-Калік радить зробити правильну установку на майбутнє спілкування зі студентською аудиторією. Установка має бути оптимістичною:

- виявляйте, що спілкування буде цікавим, корисним, приємним;
- не допускайте виникнення негативної установки, воно вам буде тільки заважати;
- намагайтеся кожного разу формувати у собі оновлену установку на спілкування, навіть якщо багато років працюєте з однією і тією ж групою [2, с. 10].

Представники гуманістичної психології К. Роджерс і Р. Берне рекомендують педагогам використовувати наступні комунікативні установки: відкритість у спілкуванні, намагання відверто висловлювати свої думки і переживання в міжособистісному спілкуванні з вихованцями. Ця установка розглядається як альтернатива типовій для традиційної системи навчання установці педагога на рольове спілкування:

- "Заохочення", "прийняття", "довіра", що є вираженням внутрішньої впевненості педагога у можливостях свого вихованця, його здібностей до діалогу.
- "Емпатійне розуміння" як бачення і розуміння викладачем поведінки студента, його різноманітних реакцій, дій, вчинків з точки зору самого студента, його очима.

Саме установка на спілкування сприятиме створенню викладачем в аудиторії атмосфери довіри, психологічного комфорту, відкритого і рівноправного співробітництва.

Роль установки в педагогічному спілкуванні було досліджено під час експерименту, відомого в історії педагогіки як «ефект Пігмаліона». Американські психологи Розенталь і Джекобсон після психологічного обстеження школярів, визначення рівня їх розумового розвитку повідомили вчителям, що в класах є учні з високим інтелектуальним потенціалом і назвали їх прізвища. При цьому були названі діти, які насправді мали різні успіхи і здібності. Через певний час психологи виявили помітні успіхи в розвитку цих дітей. Сталося це тому, що вчителі, дізнавшись про неабиякі здібності своїх вихованців, змінили свою установку щодо них. Навіть якщо рівень знань дитини був невисокий, учитель почав уважніше придивлятися до неї, створюючи умови для ефективного розвитку. Він ставився до дитини як до талановитої і робив усе для того, щоб розвинути її

талант. Отже, установка педагога завжди повинна бути позитивною, динамічною, оптимістичною.

Наступний компонент комунікативної культури – *знання*. Для досягнення високого рівня комунікативної культури педагогові необхідно знати індивідуально-психологічні особливості своїх підопічних, адекватно реагувати на їх поведінку і психологічний стан, добирати для кожної людини у відповідній ситуації такий спосіб спілкування, який не вступав би у протиріччя з загальнолюдськими цінностями, мораллю суспільства, гуманністю, і в той же час мав би відповідати індивідуальним особливостям конкретної особистості.

Якщо узагальнити погляди науковців на структуру знання про комунікативну культуру, то можна дійти висновку, що вона містить наступні складові:

- знання еволюції загальної теорії комунікації, історії вчення про педагогічне спілкування;
- знання соціально-культурних норм і етики педагогічного спілкування;
- знання психолого-педагогічних закономірностей ефективного педагогічного спілкування.

Однак одними лише теоретичним знаннями не можна забезпечити високого рівня комунікативної культури. Для успішного педагогічного спілкування викладач повинен володіти необхідними комунікативними вміннями.

Комунікативні вміння за словником термінології з педагогічної майстерності – вид професійних умінь педагога, що відображають рівень його готовності до реалізації професійного спілкування (вміння соціальної перцепції (сприймання і розуміння людини людиною), саморегуляції, вербального і невербального контакту з учнями, вміння управляти своєю поведінкою) [3, с. 38].

Таблиця 1.

Узагальнені комунікативні вміння педагога

№ п/п	Зміст узагальненого комунікативного вміння	Складові узагальненого комунікативного вміння
1.	Уміння педагогічно доцільно організовувати педагогічне спілкування і керувати ним	<ul style="list-style-type: none">- уміння здійснювати емоційний контакт;- уміння моделювати процес майбутнього спілкування;- уміння об'єктивно оцінювати психологічні особливості партнера по спілкуванню і аудиторію;

		<ul style="list-style-type: none"> - уміння прогнозувати результат педагогічної комунікації; - уміння регулювати власний психологічний стан у спілкуванні
2.	Уміння стимулювати спілкування	<ul style="list-style-type: none"> - уміння слухати і «чути» співрозмовника (емфатичне слухання); - уміння активізувати спілкування словом, поглядом, жестом
3.	Уміння педагогічно доцільно організовувати обмін інформацією	<ul style="list-style-type: none"> - уміння чітко, логічно і лаконічно виражати свої думки; - уміння тактовно, з додержанням етичних норм висувати педагогічні вимоги; - уміння організовувати діалог і полілог зі студентами; - володіння технікою аргументації; - уміння здійснювати педагогічно доцільну імпровізацію
4.	Уміння ефективно використовувати засоби вербальної і невербальної комунікації	<ul style="list-style-type: none"> - ораторські вміння (літературна мова, чітка дикція, оптимальний темп, тембр мовлення, висота голосу); - педагогічно доцільні міміка, жести, рухи, пози; - уміння об'єктивної, візуальної діагностики психологічних особливостей співрозмовника
5.	Педагогічна техніка	<ul style="list-style-type: none"> - уміння вибрати правильний стиль і тон спілкування; - уміння керувати увагою аудиторії; - уміння педагогічно доцільно використовувати наочність і технічні засоби навчання

Висновки. Таким чином, проблема формування комунікативної культури педагога вищої школи має велике значення для успішного навчально-виховного процесу у ВНЗ, позначається на культурі спілкування студентів і потребує всебічного та детального вивчення у перспективі.

Список використаної літератури

1. Вербальні засоби спілкування та мовленнєвий етикет // Чмут Т., Чайка Г. Етика ділового спілкування. – К., 2002. – С. 107-117.
2. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
3. Словник термінології з педагогічної майстерності / Редкол.: Н.М. Тарасович (гол. ред.) та ін. – Полтава, 1995. – 63 с.